Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Philosophical Sciences. Vol. 2 (100)

Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки. Вип. 2 (100)

ISSN: 2663-7650

УДК 22.07
DOI 10.35433/PhilosophicalSciences.2(100).2026.36-46

БІБЛІЙНЕ БОГОСЛОВ'Я: КОРОТКА ІСТОРІЯ, ТИПОЛОГІЇ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА РОЗУМІННЯ ЄДНОСТІ БІБЛІЇ І ПРИЗНАЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Р. І. Тацюн*

У статті проаналізовано становлення та еволюцію біблійного богослов'я як окремої богословської дисципліни, яка, зокрема, в українському євангельському освітньому середовищі залишається відносно новою порівняно із систематичним чи практичним богослов'ям. Простежено історичний розвиток біблійного богослов'я від XVII століття, коли цей термін переважно використовувався для біблійного обґрунтування доктринальних положень, через піетистське акцентування на особистій вірі та пріоритеті біблійного тексту до габлерівського визначення біблійного богослов'я як історичної науки. Показано, що запропоноване Й. Ф. Габлером розмежування біблійного й догматичного богослов'я стало важливою відправною точкою для подальшого розвитку дисципліни та формування різноманітних методологічних підходів до її предмета і завдань.

Особливу увагу приділено трьом типам біблійного богослов'я, які репрезентують відмінні підходи до розуміння дисципліни. Перший – біблійне богослов'я як історичний опис – розглядає її передусім як дескриптивну дисципліну, завданням якої є історичне представлення богословських поглядів біблійних авторів. Другий – біблійне богослов'я як історія спасіння – виходить із розуміння біблійної історії як цілісного та прогресивного оповідання Божого саморозкриття, що розгортається в історії та досягає кульмінації в особі Ісуса Христа. Третій – біблійне богослов'я як світоглядний наратив – визначає основним завданням дисципліни реконструкцію цілісного біблійного світогляду через осмислення наративної структури, богословських категорій і способу бачення дійсності, представленого біблійним текстом.

На тлі аналізу цих підходів дослідження зосереджується на двох фундаментальних питаннях: чи можливе єдине, послідовне богослов'я, що об'єднує біблійні Завіти в цілісну історію, та чиїм завданням є дисципліна – академії чи церкви. Відповіді на ці питання дозволяють уточнити предмет, методологічні межі та практичне значення біблійного богослов'я для сучасної богословської освіти.

***Ключові слова**: біблійне богослов'я, наратив, інтертекстуальність, реконструкція, історико-критичний аналіз, піетизм, доктрина.*

* Тацюн Радислав / Ttatsiun Radyslav, кандидат філософських наук, старший викладач кафедри богослов'я (Українська євангельська теологічна семінарія, м. Київ, Україна)
radyslav.tatsiun@uets.edu.ua
ORCID: 0009-0004-4767-5459

BIBLICAL THEOLOGY: A BRIEF HISTORY, TYPOLOGIES, AND THEIR IMPACT ON UNDERSTANDING THE UNITY OF THE BIBLE AND THE PURPOSE OF THE DISCIPLINE

R. I. Ttatsiun

This article analyses the formation and evolution of biblical theology as a distinct theological discipline which, particularly within the Ukrainian evangelical educational context, remains relatively new in comparison with systematic or practical theology. It traces the historical development of biblical theology from the seventeenth century, when the term was primarily used to provide biblical support for doctrinal positions, through the Pietist emphasis on personal faith and the priority of the biblical text, to J. P. Gabler's definition of biblical theology as a historical discipline. The article demonstrates that Gabler's distinction between biblical and dogmatic theology became an important point of departure for the subsequent development of the discipline and the emergence of diverse methodological approaches to its subject matter and tasks.

Particular attention is given to three types of biblical theology that represent different understandings of the discipline. The first, biblical theology as historical description, views it primarily as a descriptive discipline whose task is to present historically the theological perspectives of the biblical authors. The second, biblical theology as the history of salvation, understands biblical history as a coherent and progressive narrative of God's self-revelation unfolding throughout history and reaching its culmination in the person of Jesus Christ. The third, biblical theology as worldview narrative, defines the primary task of the discipline as the reconstruction of a coherent biblical worldview through an analysis of the narrative structure, theological categories, and understanding of reality presented in the biblical text.

Against the background of these approaches, the study addresses two fundamental questions: whether it is possible to speak of a unified and coherent theology that brings the Old and New Testaments together within a single overarching history, and whether the primary context of biblical theology should be understood as academic or ecclesial. Addressing these questions contributes to a clearer understanding of the subject matter, methodological boundaries, and practical significance of biblical theology for contemporary theological education.

Keywords: *biblical theology, narrative, intertextuality, reconstruction, historical-critical analysis, pietism, doctrine.*

Постановка проблеми. У сучасному богословському дискурсі поняття "біблійне богослов'я" позначає як певний спосіб осмислення біблійного тексту, так і окрему академічну дисципліну, що сформувалася внаслідок тривалого історичного розвитку. Його становлення відбувалося поступово – від ранніх спроб систематизації біблійного матеріалу як підґрунтя для доктринальних тверджень, через акцент на особистому релігійному досвіді та духовній практиці, до формування історично орієнтованої наукової дисципліни. Цей процес супроводжувався зміною методологічних підходів, а також напруженням між академічним і церковним контекстами функціонування богослов'я.

В українському євангельському освітньому середовищі це відносно нова сфера порівняно з систематичним, історичним чи практичним богослов'ям, які вже стали усталеним елементом навчальних програм євангельських духовних закладів освіти. Безумовно, твердження, що дисципліна "біблійне богослов'я" повністю відсутня в освітніх програмах, було б поспішним. У низці євангельських семінарій викладають як біблійне богослов'я Нового, так і Старого Завітів. Водночас, як зазначив С. Степанченко (декан факультету євангельської теології Української Баптистської Теологічної Семінарії), якісний розвиток біблійного богослов'я як сталої дисципліни, яка б включала всі складові – історію дисципліни, методологію і реалізацію методології в лекційному форматі, – усе ще залишається завданням майбутнього [2]. Це зауваження піднімає питання про причини такого становища. Безумовно, намагання визначити одну-єдину причину було б необачним. Водночас однією з імовірних причин є тривала дискусія щодо того, чи можливе цілісне

біблійне богослов'я (як пошук і розпізнання єдиного, послідовного богослов'я біблійної історії Старого і Нового Завітів) [15] і чиєю є його завдання – церкви чи академії.

У зв'язку з цим стаття має переважно оглядовий характер. Дослідження складається з трьох основних частин. У першій частині подано короткий історичний огляд еволюції біблійного богослов'я – від поняття до дисципліни. Огляд окреслює динамічний і циклічний характер розвитку біблійного богослов'я, що призвів до формування низки типів, і, відповідно, методологій. У другій частині особливу увагу приділено трьом найбільш розробленим типам біблійного богослов'я: як історичного опису, як історії спасіння та як світоглядного наративу. Іншими словами, розглядається шлях біблійного богослов'я від дисципліни до її типологій. Аналіз цих підходів здійснюється крізь призму двох ключових дослідницьких питань: можливості формування цілісного біблійного богослов'я, що поєднує Старий і Новий Завіти, а також визначення того, чи належить біблійне богослов'я передусім до сфери академічного дослідження, чи до практики церковного життя. Результати дослідження та відповіді на ці питання представлено в третій частині.

Біблійне богослов'я: від поняття до дисципліни. Історія становлення поняття та формування дисципліни "біблійне богослов'я" є складною й тісно переплетеною. Перші випадки вживання терміну "біблійне богослов'я" датують початком XVII століття, хоча спроби Церкви віднайти й чітко артикулювати єдине, послідовне богослов'я біблійної оповіді простежуються значно раніше [15].

Спираючись на дослідницькі напрацювання відомих реформаторських дослідників Чарльза Скоубі та Верна Пойтресса, слід зазначити, що у XVII–XVIII ст. існували три основні "тренди", які поступово змінювали зміст поняття "біблійне богослов'я" та зрештою привели до формування однойменної дисципліни.

1. *Біблійне богослов'я як метод біблійного обґрунтування віровчення.* На тлі прагнення продемонструвати біблійне підґрунтя протестантської доктрини активно розвивалася практика (особливо в лютеранстві) добору "доказових текстів" Писання, які прикріплювалися до вже усталених тематичних розділів догматичного (систематичного) богослов'я як обґрунтування чи доказова база. Відповідно, процес збору біблійних текстів, а згодом їхнє впорядкування в окремі збірники під назвою "біблійне богослов'я", і становив те, що початково розуміли під цим поняттям. Саме такою була його первісна природа [15]. Це було першим важливим поштовхом до формування змісту поняття "біблійне богослов'я".

2. *Біблійне богослов'я як повернення до живої віри.* Другим важливим поштовхом до трансформації змісту поняття "біблійне богослов'я" та, зрештою, формування самої дисципліни став пієтизм. Ключова теза пієтистів полягала в необхідності повернення християнської спільноти до Біблії – зокрема, до особистого вивчення Писання та особистого релігійного досвіду (зв'язку з Христом). Мета цього заклику полягала не в пошуку "доказових тексті" для кращого обґрунтування протестантської доктрини (хоча пієтисти й не виступали проти неї). В умовах протестантизму, який дедалі більше набував ортодоксального характеру – із зосередженням передусім на раціональному обґрунтуванні християнських вірувань і доктринальній коректності, що нерідко, як зазначає Алістер Макграт, перетворювалося на "академічну заклопотаність логічними тонкощами, а не зв'язком богослов'я з питаннями повсякденного життя" [12: 54], – зростало розчарування та несприйняття безплідності такої ортодоксії, особливо на тлі жахливих соціальних умов Тридцятилітньої війни [12]. Відповідно, пієтисти, реагуючи на панівне тоді протестантське гіперсхоластичне богослов'я та відповідні методи трактування доктрин, наголошували на необхідності руху від високого академічного богослов'я до

богослов'я, що трансформує повсякденне життя [12]. Вони закликали повернутися до біблійного тексту як джерела духовної їжі та побожності [14; 15]. У результаті, в XVII ст. низка представників пієтистького руху опублікували праці, у назвах яких використовували термін "біблійне богослов'я" [15].

3. *Біблійне богослов'я як дисципліна.* Зрештою, третьою тенденцією, яка підштовхнула до формування біблійного богослов'я не тільки як поняття, але й як повноцінної дисципліни, став розвиток історико-критичних методів дослідження у XVII-XVIII ст.. Німецький богослов Йоган Габлер у 1787 році визначив "біблійне богослов'я" як окрему історичну дисципліну, що займається виявленням того, що насправді думали і вчили біблійні автори [14; 15].

Таким чином, від поняття, за яким стояв інструмент обґрунтування доктрин, а згодом – заклик повернутися до особистого релігійного досвіду та втілення біблійних істин у повсякденному житті, біблійне богослов'я зрештою оформлюється як дисципліна, головним завданням якої стало вивчення біблійних книг передусім у їхньому власному історичному контексті.

Не зважаючи на те, що в дисципліні вбачали можливість звільнити церкву від багатовікових догм і віднайти справжню християнську віру, біблійне богослов'я як виявлення того, що насправді думали і вчили біблійні автори, опинилось під значним впливом раціоналістичних підходів.

Раціоналістично налаштовані вчені, послуговуючись історико-критичним методом у формуванні біблійного богослов'я, робили спроби підпорядкувати біблійне одкровення розуму. Це призвело до майже повного усунення надприродного з їхнього богослов'я. Ба більше, застосування історико-критичного методу дедалі виразніше виявляло розмаїття біблійного матеріалу та, передусім, відмінність між Старим та Новим Завітами в питанні їх первісних контекстів. Це поставило під сумнів саму можливість біблійного богослов'я. Так, наприкінці XIX ст. богословські праці, які б охоплювали богослов'я і Старого, і Нового завітів, фактично перестали існувати [15].

Збереження тенденції до застосовування історико-критичного методу у поєднанні з акцентом на різноманітності та розвитку в межах Біблії у другій половині XX століття призвело до сумнівів не лише щодо можливості "біблійного богослов'я", а й навіть щодо самостійних теологій Старого та Нового Завітів. Як наслідок, багато фахівців звернулися до ідеї вузьких спеціалізацій. Багато дослідників перестали вважати себе вченими Старого або Нового Завіту, натомість визнаючи себе як спеціалістів у вузьких галузях. Відповідно, дедалі частіше йшлося не про одну теологію, а про множинність теологій: Старого Завіту (Яхвістська, Елохістська, Деутерономістська, Священицька тощо) та Нового Завіту (теологія Павла, Івана, Луки тощо) [15].

Таким чином, постгаблерівське розуміння біблійного богослов'я як історичної, описової, об'єктивної дисципліни породило щонайменше дві проблеми. По-перше, було поставлено під сумнів саму можливість єдиного, послідовного богослов'я, яке охоплювало б як Старий, так і Новий Завіт. По-друге, дедалі більша інтеграція біблійного богослов'я в академічне середовище (з відривом від повсякденного життя і віри церкви) спричинила напруження між академічним світом і спільнотою віруючих, між академією та церквою.

Так, дисципліна, що прагнула бути об'єктивною, історичною та описовою, опинилася в кризовій ситуації. Втім, ці процеси радше свідчать не про "смерть" біблійного богослов'я, а про етапи його динамічного, циклічного розвитку – з підйомами й спадами, які ще повторюватимуться в історії [10; 15]. Ба більше, саме вони сприяли поступовому формуванню не лише окремої дисципліни, а цілої палітри різних типів біблійного богослов'я, серед яких є й ті, що не полишають спроби вибудувати єдине, послідовне біблійне богослов'я,

здатне узгодити Старий та Новий Завіти та виконувати гомілетичні завдання.

Біблійне богослов'я: від дисципліни до типологій. На сьогодні виокремлюють кілька типів біблійного богослов'я, або сучасних підходів до нього, які за змістом та практикою більшою чи меншою мірою є "історичними" або "богословськими". У статті буде розглянуто три типи, які є найбільш сформованими та методологічно опрацьованими. Спираючись на добре структуроване та якісне дослідження Едварда Клінка та Доріана Локетта "Розуміння біблійної теології: порівняння теорії та практики" [10] (*Understanding Biblical Theology: A Comparison of Theory and Practice*), далі подано короткий огляд кожного типу біблійного богослов'я з акцентом на двох аспектах: можливості зв'язку між Старим і Новим Заповітами та статусі біблійного богослов'я в межах кожного підходу – як завдання церкви чи академії.

Тип 1. *Біблійне богослов'я як історичний опис.*

Біблійне богослов'я як історичний опис є найбільш історичним підходом до його реалізації. Цей спосіб втілення біблійного богослов'я в багатьох акцентах перегукується з габлерівським [6]. Серед ключових представників підходу слід виділити двох протестантських біблеїстів – Джеймса Барра та Крістера Стендаля.

У межах цього підходу зміст і практика біблійного богослов'я набувають таких рис. Біблійне богослов'я є суто *описовою* дисципліною, як зазначав Дж. Барр [6]. Це богослов'я минулого, а не сьогодення чи сучасності, як, в свою чергу, підкреслював К. Стендаль [17]. Тому використовуючи метод подібний до методу дослідження історії релігії, К. Стендаль зазначав, що ключовим завданням біблійного богослов'я є екзегетичне з'ясування того, що біблійний текст "означав" там і тоді, а не того, що він "означає" тут і зараз [17]. Завдання біблійного богослов'я – розкрити богослов'я, *в яке вірили* люди того часу, тобто богослов'я, що існувало в конкретних історичних, мовних та культурних контекстах самої Біблії [11]. Саме такий підхід і робить богослов'я "біблійним" [6].

З цієї причини біблійне богослов'я не *прагне створити всеосяжну* історію Біблії. Оскільки Біблія відображає різні часи, мови, культури і контексти, існування цілісного біблійного богослов'я малоймовірне. Теології різних авторів, сформовані у своїх історичних умовах, а тим більше різних Завітів, навряд чи можуть бути повністю однорідними і уніфікованими. Якщо Новий Звіт належить християнам, а Старий Завіт – євреям, то їх поєднання може розглядатися як обмеження їхньої здатності говорити у власному контексті та на власних умовах.

Відповідно, біблійне богослов'я, головним чином, *має практикуватися істориками*, а не богословами. Воно залежить від сучасних досліджень, що здійснюються передусім в академічному середовищі, а не в церковній практиці. Адже його завдання полягає у виявленні значення тексту в його власному історичному контексті, а не в перенесенні цього значення у сучасний соціально-історичний контекст, що і робить церква, тим самим, виходячи за межі Біблії [17].

Такий підхід має свої сильні та слабкі сторони. З одного боку, він прагне до інноваційності: біблійне богослов'я розглядається як спроба відкрити нові перспективи на давній біблійний текст, а не лише відтворювати ідеї доктринального богослов'я. У цьому сенсі дисципліна набуває екуменічного характеру та міцно вкорінюється в конкретному історичному контексті. Дж. Барр, зокрема, прагнув зберегти її чесною (об'єктивною) і наполягав на застосуванні суворої методології [13].

З другого боку, цей підхід має тенденцію зводити біблійне богослов'я до простого історичного опису (що підкреслювали як К. Стендаль, так і Дж. Барр), який майже не має нормативної сили для сучасного читача. У такому випадку біблійне богослов'я набуває рис "антикварного", а сам біблійний текст перетворюється на історичних артефакт. Крім того, прагнення до академічної об'єктивності

часто супроводжується підозрою до божественних тверджень і небажанням розглядати Біблію як єдине ціле, за яким стоїть єдиний Розум [11].

Тип 2. *Біблійне богослов'я як історія спасіння.*

Біблійне богослов'я як історія спасіння базується на історії, як і попередній підхід. Однак тут під історією мається на увазі біблійна історія спасіння, що розкриває рятівні дії Бога.

Серед ключових представників підходу слід зазначити реформаторського богослова і біблеїста Герхардуса Воса (який вважається родоначальником дисципліни біблійного богослов'я в реформатській традиції), а також двох євангельських богословів Дональда Карсона та Грема Голдсуорсі.

У межах цього підходу зміст і практика біблійного богослов'я визначаються трьома основними ідеями: "*біблійна історія спасіння*", "*велика картина*" та "*істинна, що відкривається та розвивається в історії*".

Якщо рухатись послідовно, то перша ідея стосується розуміння самої природи Біблії. Г. Голдсуорсі у своїй праці "Відповідно до плану" (*According to Plan*), а також Г. Вос зазначають, що Біблія є саморозкриттям Бога своєму творінню і, як наслідок, його спасінням [6]. В свою чергу, Д. Карсон, окреслюючи актуальні питання біблійного богослов'я, додає, що Біблія є "збірником документів, які демонструють історичний розвиток" [4, с. 27]. Іншими словами, це саморозкриття Бога в просторі і часі.

Таким чином, Біблія постає як єдиний цілісний наратив, "велика картина" історії спасіння, що досягла своєї кульмінації у Христі [10]. Водночас ця історія має прогресивний, а не статичний (одномоментний) характер: істина відкривається і розвивається в часі, вздовж історичної часової лінії (хронологічно) [8]. Отже, біблійна історія є прогресивною єдністю [7].

Такий підхід до розуміння біблійної історії окреслює дві головні задачі біблійного богослов'я як дисципліни. З одного боку, попри історичну й культурну різноманітність біблійних текстів, його завданням є пов'язати окремі "частини" відповідно до "цілого" – великої біблійної картини. Весь біблійний канон розглядається як єдине послідовне оповідання, тому окремі тексти мають тлумачитися у світлі загальної історії спасіння [7].

З другого боку, через індуктивний аналіз ключових тем (завіт, царство, обітниці, викуплення тощо), які розвиваються як у межах окремих текстових корпусів – Старого та Нового Завітів – так і в усьому Писанні, біблійне богослов'я покликане простежити історичний прогрес Божої рятівної дії та виявити зав'язки між різними частинами Біблії [4]. Читач має розуміти текст не лише у його історико-культурному контексті, але й бачити його місце в загальній "великій картині" історії спасіння [10].

Водночас цей підхід не обмежується академічними дослідженнями. Його прихильники наголошують на нормативній функції біблійного богослов'я [6]. Такий підхід передбачає постійне балансування між тим, "що це означало" там і тоді, і тим "що це означає" тут і зараз. Біблійне богослов'я виходить за межі дескриптивного характеру: його кінцева мета – трансформація (зміни життя, покаяння) через пізнання живого Бога [4]. Відповідно, біблійне богослов'я є не лише завданням дослідника, але й невід'ємною частиною пастирського служіння, зокрема гомілетичної практики [10].

Узагальнюючи, можна сформулювати таке твердження: суть біблійного богослов'я полягає в тому, щоб розповісти біблійну історію спасіння, використовуючи "велику картину" для розпізнання істини, яка відкривається та розвивається протягом століть та продовжує трансформувати реальність сьогодення.

Як і попередній, цей підхід має свої сильні та слабкі сторони. Його сильною стороною є ретельне і вимогливе дослідження біблійного тексту (екзегеза), що дозволяє бачити деталі тексту та вписати їх у цілісну картину Писання. Це шлях до цілісного, а не фрагментарного біблійного богослов'я. Водночас одним із ключових зауважень до підходу є акцент

на історії спасіння не тільки як загальній темі, але й як методології дослідження. Крістофер Сейц зазначає: "Використання Старого Завіту в Новому Завіті надзвичайно обмежує і скорочує здатність Старого Завіту говорити про Бога у Христі і бути почутим у взаємозв'язку з Новим Завітом у той спосіб, який Новий Завіт не мав на меті або не виклав у своїх документах" [16: 22–23].

К. Сейц наголошує на небезпеці сприйняття голову Старого Завіту як другорядного, що завжди звучить тільки через призму Нового. У цьому вбачається ризик встановлення єдиного, жорстко заданого способу читання Біблії – через призму історії спасіння.

Тип 3. *Біблійне богослов'я як світоглядний наратив.*

Якщо перший тип біблійного богослов'я був обумовлений категорією історії як науки про минулі події, а другий тип – категорією "особливої історії", що продовжує діяти в сучасності, то третій тип біблійного богослов'я пов'язаний із літературною та філософською категорією "наративу" [11] як спробою віднайти загальну узгодженість Писання та баланс між історією та богослов'ям. Серед ключових представників зазначеного підходу слід назвати двох відомих богословів та біблеїстів – Томаса Н. Райта та Річарда Хейза. Обидва зосереджуються на прочитанні кожного біблійного уривка, незалежно від його обсягу, у світлі загальної структури біблійної історії, однак рухаються різними траєкторіями, кожна з яких пропонує власне бачення і розуміння структури Писання [10].

У межах цього підходу зміст і практика біблійного богослов'я набувають таких рис:

1. Намагаючись відійти від історико-критичного методу дослідження біблійного тексту, деякі прихильники наративного підходу, а головно Н. Райт, зосереджується на історичних реаліях, які формують світогляд, представлений у біблійній оповіді. На відміну від підходу історії спасіння, де акцент робиться на темах, що розкриваються через прогресивне одкровення, тут біблійне богослов'я розуміється як реконструкція *історично обґрунтованого світобачення біблійних авторів та їхньої аудиторії*. Саме це світобачення формує загальну структуру та єдність біблійної оповіді [10].

Для того, що досягнути розуміння світобачення біблійних авторів та їх аудиторії, Н. Райт пропонує занурення в історичні реалії стародавньої Палестини I століття. Дослідження текстів юдаїзму Другого Храму та раннього християнства в їхньому контексті дозволяє реконструювати світоглядний наратив, у межах якого, зокрема, осмислюється самосвідомість Ісуса [19; 20]. У цій перспективі з'являється можливість по-новому осмислити взаємозв'язок між двома Завітами [11]. Цю траєкторію Н. Райт розгортає у своїй праці "Ісус і перемога Бога" (*Jesus and the Victory of God*) [19].

2. Інший шлях до наративної єдності між Старим і Новим Завітами полягає в дослідженні того, як автори Нового Завіту використовують Старий [9]. Річард Хейз є яскравим прикладом цього підходу. Основну увагу в своїх дослідженнях він приділяє постаті апостола Павла, якого розглядає як того, хто формує нову богословську реальність через переосмислення старозавітної історії у світлі Христа. Ключовим інструментом для Р. Хейза у відкритті нового прочитання Павлом Старого Завіту у світлі Ісуса є літературна інтертекстуальність – феномен, за якого певна наративна модель старозавітного тексту (яку він визначає як наративну підструктуру або засадничу історію Павла)[9] використовується як структура для іншої історії чи аргументації автора [1; 9].

У своєму дослідженні "Віра Ісуса Христа" (*The Faith of Jesus Christ*) Р. Хейз зазначає: "Спочатку ми можемо виявити в дискурсі [посланнях Павла] алюзії на цю історію [наративну підструктуру або засадничу історію Павла] та спробувати визначити її загальні контури; потім, на другому етапі дослідження, ми можемо поставити питання про те, як ця історія

формує логіку аргументації в дискурсі" [9: 28].

Таким чином, шлях до наративної єдності між Старим і Новим Завітами лежить через аналіз інтерпретаційних практик самого Павла, для якого "історія", що міститься в Старому Завіті, стає рамкою, на яку, з точки зору Р. Хейза, "натягується" наратив Євангелія [10].

Цей підхід, як і попередні два, має свої сильні та слабкі сторони. Його сильною стороною є інтерпретація біблійної історії та богослов'я через наратив, спроба досягнути балансу між категоріями "історія" та "богослов'я". Але шлях досягнення цього піднімає і критичні зауваження.

Якщо говорити про слабкі сторони біблійного богослов'я як світоглядного наративу, з урахуванням двох можливих траєкторій розвитку підходу, то варто зазначити два моменти.

Пропозиція Р. Хейза реконструювати Павлове читання і теологічне осмислення історії Старого Завіту, як основу для богословського осмислення Писання сучасним читачем, може зводити біблійне богослов'я до простої оцінки богословського використання Старого Завіту в Новому. Також є справедливим побоювання, що звернення до "наративного світу" автора, насправді передбачає різні тлумачення. Чи дійсно будується "наративний світ" Старого Завіту через сприйняття Старого Завіту апостолом Павлом чи апостолом Петром, наприклад? Адже існує безліч інших моментів, через які можна здійснювати цю реконструкцію [16]. Це підводить до критичних запитань: Чому "наративний світ" Павла (як його реконструює Р. Хейз) має пріоритет над різноманітними свідченнями Старого Завіту, які, як вважається, його сформували? Чи не ризикує в такому разі Старий Завіт бути прочитаним виключно через Павлову перспективу, ігноруючи інші голоси [16]?

Щодо траєкторії Н. Райта, Стефан Еванс слушно зазначає, що його світоглядний наратив ґрунтується переважно на історичних джерелах. Це яскраво демонструє книга "Ісус і перемога Бога". С. Еванс зазначає: "Іноді здається, що Райт виходить за межі застосування цього історичного методу, висуваючи набагато сильніше твердження: що такий метод є найкращим або навіть єдиним засобом встановлення історичної правди про Ісуса з Назарету" [5, с. 201].

Акцентуючи увагу на "реконструйованому наративному світі" чи історично обґрунтованій реконструкції самосвідомості Ісуса, біблійне богослов'я як світоглядний наратив ризикує надмірно конструювати загальний "наратив" незалежно від біблійного тексту [11].

Біблійне богослов'я: призначення та завдання. Підсумовуючи огляд методологічних напрямків біблійного богослов'я та повертаючись до ключових питань, порушених на початку дослідження – а саме: чи сприяє біблійне богослов'я цілісній біблійній теології (узгодженості між Старим і Новим Завітами) та чиїм завданням є біблійне богослов'я як дисципліна – церкви чи академії, – слід зазначити, що відповіді на ці питання безпосередньо залежать від обраного типу біблійного богослов'я.

Єдність чи розділення? Серед розглянутих підходів до біблійного богослов'я не всі однаково сприяють формуванню цілісного бачення біблійного одкровення. Біблійне богослов'я як історичний опис фактично заперечує можливість єдиного біблійного богослов'я. Біблія відтворює різні часи, мови та культури, тому її тексти, включно із Завітами, навряд чи можуть бути однорідними і узгодженими. Натомість біблійне богослов'я як історія спасіння та біблійне богослов'я як світоглядний наратив навпаки прагнуть віднайти внутрішню узгодженість біблійної історії та встановити зв'язок між Старим і Новим Завітами.

Особливо послідовно завдання цілісного біблійного богослов'я реалізується в підході біблійного богослов'я як історії спасіння. У його межах Біблія розглядається як єдиний

наратив Божого самовідкриття та спасительної дії в історії. Така перспектива виходить із того, що біблійна історія має прогресивний характер: істина відкривається поступово впродовж історії та досягає своєї кульмінації в особі Ісуса Христа. Саме тому окремі біблійні тексти повинні тлумачитися не лише у власному історичному контексті, але й у світлі загальної "великої картини" історії спасіння. Це дозволяє поєднати різні частини Писання в єдину богословську структуру та простежити розвиток ключових тем – завіту, царства, обітниці, викуплення – як у Старому, так і в Новому Завіті.

Подібним чином біблійне богослов'я як світоглядний наратив також не відкидає можливості цілісного біблійного богослов'я. У межах цього підходу єдність Біблії шукається через дослідження загального наративного світу або світоглядної структури біблійної історії. Як Н. Райт та і Р. Хейз, пропонують читати окремі біблійні тексти в контексті загальної біблійної історії. Один із шляхів досягнення такої єдності полягає у реконструкції світогляду біблійних авторів, інший – у дослідженні того, як автори Нового Завіту інтерпретують і використовують тексти Старого Завіту. Таким чином, цей підхід також сприяє пошуку узгодженості між двома Завітами, хоча робить це переважно через літературні та наративні категорії.

Церква чи академія? З погляду співвідношення академії та церковної практики різні підходи до біблійного богослов'я по-різному визначають його функції. Найбільш чітко біблійне богослов'я як завдання церкви розглядається у підході біблійного богослов'я як історії спасіння. Тут воно не обмежується описом історичних вірувань або академічним дослідженням тексту. Його метою є не лише пізнання біблійної історії, але й духовна трансформація людини через зустріч із живим Богом. Це підхід, який резонує з пієтиським баченням завдань біблійного богослов'я ще до становлення дисципліни як такої. Саме тому він наголошує на нормативній функції біблійного богослов'я для життя віруючої спільноти. У цьому контексті біблійне богослов'я покликане не лише пояснювати, що означав текст у своєму первісному контексті, але й допомагати зрозуміти, що він означає для сучасної церкви [10]. Відповідно, дисципліна має здійснюватися не лише в академічному середовищі (не заперечуючи його ролі), але й у церковному контексті, зокрема в проповіді та пастирському служінні.

Натомість біблійне богослов'я як світоглядний наратив займає проміжну позицію. Хоча цей підхід часто розвивається в академічному середовищі та використовує філософські й літературні категорії, його результати можуть бути корисними і для церкви, що і було зазначено в характеристиці підходу. Зокрема, він допомагає віруючій спільноті бачити біблійну історію як цілісний наратив, що формує християнський світогляд.

На противагу згаданим підходам біблійне богослов'я як історичний опис представляє іншу методологічну перспективу – в дусі Габлера. У цьому підході біблійне богослов'я розуміється передусім як історична й описова дисципліна, метою якої є реконструкція того, у що вірили біблійні автори та їхні спільноти в конкретних історичних обставинах. Відповідно, воно зосереджується на з'ясуванні того, що біблійний текст означав у своєму первісному історичному контексті, а не на його значенні для сучасності.

Висновки. Історія становлення біблійного богослов'я демонструє його циклічний розвиток: від інструменту доктринального обґрунтування – через пієтистське повернення до живої віри – до самостійної дисципліни. Хоча історико-критичний метод спричинив кризу єдності Писання та розкол між академією і церквою, XX ст. породило різноманітну типологію підходів, що зберігає надію на цілісну біблійну теологію – те, до чого християнська церква прагнула від найдавніших часів у тій чи іншій формі.

Дослідження показує, що питання про належність біблійного богослов'я – церкві чи академії – не має однозначного вирішення і безпосередньо залежить від

обраної методології. Водночас найбільш продуктивні моделі демонструють необхідність інтеграції цих двох вимірів: академічної критичності та церковної нормативності.

Таким чином, біблійне богослов'я слід розглядати як динамічну дисципліну, що перебуває в постійному діалозі між історією, текстом і вірою. Його подальший розвиток пов'язаний із пошуком балансу між дескриптивністю та нормативністю, множинністю біблійних голосів і прагненням до їх богословської єдності, а також між вимогами академічного дослідження і потребами віруючої спільноти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Берд Ч. Христос є ключ. Центральне місце Христа в Старому Завіті. Київ: Дух і Літера, 2025. 248 с.

2. Степанченко С. Особиста розмова з автором дослідження 13 січня 2026 року. Неопубліковане усне свідчення.

3. Barr J. The Concept of Biblical Theology: An Old Testament Perspective. Minneapolis: Fortress Press, 1999. 714 p.

4. Carson D. A. Current issues in biblical theology: A New Testament perspective. *Bulletin for Biblical Research*. 1995. Vol. 5. Ed. Craig A. Evans. Winona Lake, IN: Eisenbrauns. P. 17–42.

5. Evans C. S. Methodological naturalism in historical biblical scholarship. *Jesus and the Restoration of Israel*. Ed. Carey C. Newman. Downers Grove, IL: InterVarsity, 1999. P. 180–205.

6. Goldsworthy G. According to Plan: The Unfolding Revelation of God in the Bible. Downers Grove: InterVarsity Press, 2002. 247 p.

7. Goldsworthy G. Preaching the Whole Bible as Christian Scripture: The Application of Biblical Theology to Expository Preaching. Grand Rapids: Eerdmans, 2000. 268 p.

8. Greidanus S. The Modern Preacher and the Ancient Text: Interpreting and Preaching Biblical Literature. Grand Rapids: InterVarsity Press, 1988. 371 p.

9. Hays R. The Faith of Jesus Christ: An Investigation of the Narrative Substructure of Galatians 3:1–4:11. Chico, CA: Scholars Press, 1983. 303 p.

10. Klink E. W., Lockett D. R. Understanding Biblical Theology: A Comparison of Theory and Practice. Grand Rapids, MI: Zondervan, 2012. 192 p.

11. Lockett D. R. Some ways of "doing" biblical theology: Assessment and a proposal. *Biblical Theology: Past, Present, and Future*. Ed. Carey Walsh, Mark W. Elliott. Eugene, OR: Cascade; Wipf and Stock, 2016. P. 91–107.

12. McGrath A. Christian Theology: An Introduction. 5th ed. Oxford: Wiley-Blackwell, 2011. 482 p.

13. Penchansky D. Barr, James. *Historical Handbook of Major Biblical Interpreters*. Ed. Donald K. McKim. Downers Grove, IL: InterVarsity Press, 1998. P. 423–427.

14. Poythress V. Biblical studies: Kinds of biblical theology. *Westminster Theological Journal*. 2008. Vol. 70. № 1. P. 129–142.

15. Scobie C. H. History of biblical theology. *New Dictionary of Biblical Theology*. Ed. T. D. Alexander, B. S. Rosner. Downers Grove: InterVarsity Press, 2000. P. 11–20.

16. Seitz C. The Character of Christian Scripture: The Significance of a Two-Testament Bible. Grand Rapids: Baker Academic, 2011. 217 p.

17. Stendahl K. Method in the study of biblical theology. *The Bible in Modern Scholarship*. Ed. J. Philip Hyatt. Nashville: Abingdon, 1965. P. 199.

18. Vos G. Biblical Theology. Grand Rapids: Eerdmans, 1971. 368 p.

19. Wright N. T. Jesus and the Victory of God. Christian Origins and the Question of God. Vol. 2. Minneapolis: Fortress Press, 1996. 741 p.

20. Wright N. T. In grateful dialogue: A response. *Jesus and the Restoration of Israel*. Ed. Carey C. Newman. Downers Grove, IL: InterVarsity, 1999. P. 244–280.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Berd, Ch. (2025). Khrystos ye kliuch. Tsentralne mistse Khrysta v Staromu Zaviti. [Christ Is the Key. The Central Place of Christ in the Old Testament]. Kyiv: Dukh i Litera (in Ukrainian).

2. Stepanchenko, S. (2026). Osobysta rozmova z avtorom doslidzhennia 13 sichnia 2026 roku. Neopublikovane usne svidchennia. [Personal Communication with the Author of the Study on January 13, 2026. Unpublished Oral Testimony] (in Ukrainian).

3. Barr, J. (1999). The Concept of Biblical Theology: An Old Testament Perspective. Minneapolis: Fortress Press (in English).

4. Carson, D. A. (1995). Current issues in biblical theology: A New Testament perspective. *Bulletin for Biblical Research*. Vol. 5. Ed. Craig A. Evans. Winona Lake, IN: Eisenbrauns. P. 17–42 (in English).

5. Evans, C. S. (1999). Methodological naturalism in historical biblical scholarship. *Jesus and the Restoration of Israel*. Ed. Carey C. Newman. Downers Grove, IL: InterVarsity. P. 180–205 (in English).

6. Goldsworthy, G. (2002). According to Plan: The Unfolding Revelation of God in the Bible. Downers Grove: InterVarsity Press (in English).

7. Goldsworthy, G. (2000). Preaching the Whole Bible as Christian Scripture: The Application of Biblical Theology to Expository Preaching. Grand Rapids (in English).

8. Greidanus, S. (1988). The Modern Preacher and the Ancient Text: Interpreting and Preaching Biblical Literature. Grand Rapids: InterVarsity Press (in English).

9. Hays, R. (1983). The Faith of Jesus Christ: An Investigation of the Narrative Substructure of Galatians 3:1–4:11. Chico, CA: Scholars Press (in English).

10. Klink, E. W., Lockett, D. R. (2012). Understanding Biblical Theology: A Comparison of Theory and Practice. Grand Rapids, MI: Zondervan (in English).

11. Lockett, D. R. (2016). Some ways of "doing" biblical theology: Assessment and a proposal. *Biblical Theology: Past, Present, and Future*. Ed. Carey Walsh, Mark W. Elliott. Eugene, OR: Cascade; Wipf and Stock. P. 91–107 (in English).

12. McGrath, A. (2011). Christian Theology: An Introduction. 5th ed. Oxford: Wiley-Blackwell (in English).

13. Penchansky, D. (1998). Barr, James. *Historical Handbook of Major Biblical Interpreters*. Ed. Donald K. McKim. Downers Grove, IL: InterVarsity Press. P. 423–427 (in English).

14. Poythress, V. (2008). Biblical studies: Kinds of biblical theology. *Westminster Theological Journal*. Vol. 70. № 1. P. 129–142 (in English).

15. Scobie, C. H. (2000). History of biblical theology. *New Dictionary of Biblical Theology*. Ed. T. D. Alexander, B. S. Rosner. Downers Grove: InterVarsity Press. P. 11–20 (in English).

16. Seitz, C. (2011). The Character of Christian Scripture: The Significance of a Two-Testament Bible. Grand Rapids: Baker Academic (in English).

17. Stendahl, K. (1965). Method in the study of biblical theology. *The Bible in Modern Scholarship*. Ed. J. Philip Hyatt. Nashville: Abingdon. P. 199 (in English).

18. Vos, G. (1971). Biblical Theology. Grand Rapids: Eerdmans (in English).

19. Wright, N. T. (1996). Jesus and the Victory of God. Christian Origins and the Question of God. Vol. 2. Minneapolis: Fortress Press (in English).

20. Wright, N. T. (1999). In grateful dialogue: A response. *Jesus and the Restoration of Israel*. Ed. Carey C. Newman. Downers Grove, IL: InterVarsity. P. 244–280 (in English).

Receive: August 18, 2026
Accepted: September 10, 2026